

Interview med Troels Müller

Bornholm, 16/09-2021

Mads:

Hvis du vil starte med at præsentere, hvad du har haft med det at gøre egentlig?

Troels:

Jeg har solgt 114ha til staten alt i alt, hvoraf de 40, det var dyrkbart, og resten det har så været skov og krat og mose, og Ekkodalen generelt. Fordi størstedelen af den, det var jo egentlig min. Og det er sådant det, jeg har solgt til dem, og så har de jo ellers haft COWI til at lave en masse beregninger på det og dem har de jo bare stolet blindt på jo. Og det har jeg sådant været lidt træt af fra starten. I stedet for, de har spurgt min far, som har 50 års erfaring med arealerne dernede. Det er ham, der har fået det drænet i sin tid, og fået lavet pumpegrav og alting. Hvor COWI også har skrevet, at det var en landindvinding – det har det aldrig været. Det har egentlig bare været almindeligt vedligehold af arealet dernede.

Men alting er ligesom blevet overrulet af COWI. Min far forsøgte at få en dialog med COWI, det har de afvist blankt. Vi føler egentlig bare, at vi er sådan blevet sat lidt til side; "Det skal vi ikke blande os i...". Kommunen har ikke ville høre på indsigelsen, den er faktisk bare blevet lagt hen, og det er jeg egentlig dødtræt af. Jeg kunne godt tænke mig at prøve at snakke med en advokat, om det kan passe, så det her kunne få lidt andre konsekvenser, for jeg synes det er synd for skatteborgernes penge. I bund og grund er det jeres penge. Og jeg ved, at der i budget 2021 er sat 100.000 af til reetablering af vandløb, og det synes jeg, det er noget knald. Når man først har taget en beslutning, og der er flere, der siger; "Jamen, med den vandgennemstrømning, der er til arealet, det kommer ikke til at kunne lade sig gøre." – Men de gør det alligevel. Fordi de stoler blindt på COWI, og det er jeg træt af.

Mads:

Har I prøvet at indgå i dialog med COWI?

Troels:

Ja, det er det jeg mener. Min far har forsøgt at få en snak med ham projektlederen fra COWI, og han har afvist, han vil slet ikke snakke med ham. Jeg kan ikke huske hvad han hedder. Og vi føler os sådan sat lidt til siden, fordi generelt alt fra jordhandel og sådan noget, det har været der. Det er måske ikke gjort på den bedste måde, de har gjort det på, men det er jo sket, fordi de havde jo egentlig sat pengene af til arealet, inden de i det hele taget var gået i dialog med mig. Det kom jo frem i pressen først, at de egentlig havde købt arealet, uden at have noget på skrift fra mig. Og generelt hele processen i det her, det har været fuldstændigt bagvendt. (...)

Projektet i sig selv, det har jeg ikke noget imod. Det er det, der er oppe i tiden, det er nu vi skal lave miljø og alt muligt andet – og det er fint. De har fået en masse penge til det, men måden, det er blevet gjort på, det synes jeg bare, det er under al kritik.

Mads:

Er det fra Naturstyrelsen, eller er det Landbrugsstyrelsen, der har varetaget jordfordelingen med dig? Altså, det er ikke direkte Naturstyrelsen?

Troels:

Nej, det er Jordbrugskommissionen, hed det vel egentlig den gang, det sad nede i Tønder. Der var en sagsbehandler dernede, der tog sig af det.

Mads:

Var han så bindeleddet mellem dig og Naturstyrelsen?

Troels:

Nej, jeg har handlet direkte med Staten jo, så hvad de gør med jorden derefter, om det går ind til Naturstyrelsen, det har jeg sådantset ikke haft noget med at gøre. Det har været Staten overordnet set, der har købt jorden.

Niels:

Og hvordan har den proces været med landbrugskommissionen i Tønder? (...) Det er også okay, hvis du ikke vil snakke om det.

Troels:

Kan vi lige prøve at stoppe den her...?

[Optagelsen stoppes (Del 1 slutter)]

Samtale uden for optagelsen om Troels oplevelse med Landbrugskommissionen

[Optagelsen startes (Del 2 starter)]

Starten af samtalen er ikke optaget, vi taler om vandniveauet i mosen, og det foregående har omhandlet COWI udgangspunkt for vandspejlsberegninger.

Troels:

(...) men han har et billede af udløbet i mosen, hvor vandet, det står jo ca. 30cm under normal vandstand, hvad det har gjort hidtil. Og det har det aldrig gjort før, det er jo kun fordi, de har lukket af nede i Ekkodalen. Og det er jo så det, min far, Rasmus, gjort opmærksom på nede hos Naturstyrelsen, og nu er de jo så i gang med at finde ud af, hvad de lige skal gøre. Og det er jo det hele indsigelsen også er gået ind på. At vi har prøvet at sige til dem; "Hallo, prøv nu at høre her, I laver det, de lavede i krigen for at grave tørv. I tørlægger hele mosen." Men nej, nej. De har lavet store diger, og der skal mere vand ind. Det har jo ikke virket en dart. Og det seneste, jeg har hørt, det er, at de grøfter, de har gravet dernede, som de har brugt 1 million plus i anlæg – bare anlægsudgifter på. De skal dækkes til igen. Det er hvad jeg har hørt. Og det er derfor, jeg bliver sur over sådanne ting her. At man har så fint et projekt, at man betaler COWI på den gale side af 3 – 4 millioner – jeg ved ikke hvad de har fået, men de har

fået mange penge for det. Jeg ville have gjort det for halvdelen, og jeg kunne have spurgt min far. Han kunne have fået 100.000 i lommen, så var det projekt lavet. Så er vi der hvor de er i dag. Og jeg synes det er så synd.

Mads:

Har I prøvet at skrive til tidende og prøve at have en kritisk røst?

Troels:

Nej. Og det er derfor nu her. Hvis det er, det går helt galt med det her, og de begynder at dække hele lortet til, så er det, jeg vil tage fat i en advokat, og sige, det her det er (...) Man kan jo ikke kalde det svindel, men jeg synes også, at jeg føler mig snydt. Fordi jeg har egentlig afgivet et stykke fantastisk landbrugsjord dernede. Det var det eneste jord, jeg havde, der var dyrkningssikkert, fordi det var detaildrænet, vi kunne styre vandstanden med pumpe. Jeg høstede aldrig under 10 tons hvede dernede – Aldrig. Selv i 2018, hvilket også er den eneste af de målinger, som COWI har taget med i deres undersøgelse. 2018 vandstanden. Vi havde jo knas tørt herovre. Der var jo intet vand. Der kommer masser af vand derude. Men hele Ekkodalsåerne, der løber ud her, den har jo et opland på i hvert fald 3000ha, der kommer heroppe, Nordøst for Ekkodalen, som løber den vej nedover (red. Peger mod syd). Det er jo det, de har skåret af. Det løber direkte i Østersøen. Og når vi snakker om det her med kvælstofudledning og alt det der, så vil det jo faktisk sige, at jamen før, når det gik ud igennem mosen, ud igennem det store rodnet, der var derude, det var som et stort sivdræn - det optager alt kvælstoffet. Nu pisser det direkte ud i Østersøen. Altså, hvor er biologerne henne i det her? Det er dem, der ved sådan noget. At jeg som almindelig landmand ved, det. Det er jo fordi, jeg har noget uddannelse derinde for.

Andreas:

Må jeg spørge, hvad du er uddannet for?

Troels:

Jeg er uddannet virksomhedsleder inden for landbrug.

(...) Jeg synes bare, hele den måde, man laver sådanne naturprojekter på, fordi det er politisk bestemt, det bliver til sådan noget hovedløst knald, hvor det bare bliver hastet igennem. Der er ingen, der har styr på baglandet. De små detaljer kommer ikke med. Folk stoler blindt på de lobbyister, der siger nogle ting, fordi de scorer kassen på det. Det er jeg træt af.

Andreas:

Hvad ville din gode model være for det? Hvis du var blevet inddraget mere? Hvordan skulle du have været inddraget mere fra start af tænker du?

Troels:

Jamen det skulle jo egentlig bare have været som det var. Så græs i det hele. Lade det ligge, og så skal man lade være med, at prøve at hæve vandstanden, fordi det er jo også det (...). Arealet dernede det er jo fredet. Du må ikke lave landskabsændringer på det, men fordi det er en statsejet virksomhed, eller det er staten selv, så har de jo fået kompensation til, at de godt må overrule det til at grave grøfter osv. Havde jeg kommet som privatperson (...) Der ligger en byggelinje lige her, den må jeg ikke overskride. Der er ikke noget at gøre. Altså hvordan kan man omgå sådanne ting så nemt, bare fordi det er statsejet? Altså det er derfor hele det her projekt i sig selv er fint nok, men alt håndtering omkring det, det er helt galt. Det er fuldstændigt galt.

Man lader det hele ligge dernede med græs, lader det bare ligge. Før min far drænedes det, i 1978, det gjorde de udelukkende fordi de ikke kunne køre dernede før første maj. Der var der sådan lige et lille sjap dernede af, og fordi det er humusjord med sand neden under, jamen så står det der. Og det er jo det de finder ud af nu, at vandet det forsvinder jo stille og roligt hele tiden. Ja. Det kunne vi godt have fortalt dem, vi har jo dyrket det i 50 år – men der er ingen, der hører.

Mads:

Nu ved jeg godt, du siger, at han kom brasende ind der, men det er sådan den første kontakt du har? Der har ikke været noget kontakt med Naturstyrelsen først?

Troels:

Jo, jo. Søren Frise og Dorthe Bugge har været rigtig meget inden over, til ligesom at få tingene skubbet i gang, det var i november, 2016, at Søren først tog kontakt til mig og siger; "Her vi har fået en pose penge til det her." Hvor jeg også først var sådan; "Ja, ja. Rolig nu. I har lavet antræk til de tre gange før med ligesom at få det her projekt op at stå, men det er aldrig blevet til noget." Vi snakker lidt frem og tilbage, og vi får snakket lidt priser, hvad skal det koste og sådan noget. Og den del med Søren og Dorthe dernede, den har været fin. Et ord er et ord, og Søren han er rigtig dygtig. Det skal man ikke tage fra ham, han er skidegod til det. Men fra selve Miljøstyrelsen og den vej indover – når det begynder at blive mere politisk, det er noget knald. Der er alt for mange høvdinger.

Niels:

Er det fordi, de er for langt væk, er det også en faktor, tror du?

Troels:

Nej, de har bare ikke en skid forstand på, hvad de laver.

Line:

Er det fordi, de er for langt væk tror du?

Troels:

Til Ekkodalens Moser hernede, der er vi tre. Stålegård, den er blevet solgt i mellemtiden, den har fået ny ejer, så han er ude af billedet. Og så var der en mindre ejendom ude på Kærgårdsvej med et mindre areal. Jeg tror det er mig, der har solgt 90% af det.

Line:

Men deler de samme syn på, at det ikke har fungeret helt optimalt?

Troels:

Nej det tror jeg egentlig, de har været meget godt tilfreds med. Lars Jørgen, han er mælkeproducent heroppe, han fik egentlig byttet den del jord, han havde dernede til noget som lå bedre for ham – og der byttede de bare lige over. Så den del tror jeg egentlig, den har fungeret rigtig fint for dem. Altså for mit vedkommende, der var det 13,8mio, jeg skulle have i foret. Det er rigtig mange penge.

Mads:

Der var ikke tale med dig, om at lave en jordbytning også til noget andet?

Troels:

Jo, men problemet var, at så skulle jeg finde noget jord i Allinge, eller sådan noget. Der var ikke noget, jord til salg, der var ikke noget at få. Og så ville jeg egentlig også heller have pengene, fordi når jeg har så lav en gældsprocent, så er det sjovere for mig på den måde, at få frigivet noget kapital. Så det var egentlig grunden til, at jeg valgte det i stedet for. Men når jeg også er den største aktør – når de ligesom har spillet politisk ud med, at de har de penge – og det var jo ligesom helt klart fra starten af. Der var jo 14 eller 15 millioner sat af til det. Og det var jo fint. Når der er ingen, der har snakket med mig, så ved jeg jo, hvor mange penge der er, og så forhøjede de bare puljen derefter jo. Så de endte lige pludselig ud med, var det 19 eller 20 millioner i sidste ende. Og det er jo der, at når det lige pludselig er politisk bestemt, at man bare poster penge i – hvem betaler det i sidste ende?

Andreas:

...Det gør vi alle sammen...?

Troels:

Præcis, og hvad får vi for det?

Line og Andreas:

Det må vi jo vente at se.

Troels:

Jo, jo. Men lige nu, så får vi jo bare at vide, at det fungerede sku nok ikke helt som de egentlig lige havde regnet med, så vi skal lige lave det om, så det koster lige lidt flere penge.

Mads:

Må vi gerne tage dit kritiske blik med videre? Ikke for at udstille dig, som en der ikke kan lide projektet, men du siger selv, at selve ideen er god, men der har været nogle ting galt.

Troels:

Ja det må i meget gerne, for vi har jo udtrykt vores mening i form for indsigelsen. Det er jo ikke selve projektet vi har noget imod, det er håndteringen af det. Det at de ikke lytter på min far og mig. Det synes jeg, det er fuldstændigt forkasteligt. Fordi til projektets start har de fået drænkort, de har fået alt information – den er simpelthen blevet lagt lige hos dem. Den er lige til højrebenet.

Mads:

For os handler det specielt om den planlægning, der har været omkring projektet, det er mest det – hvornår skal folk være inddraget? Man kan sige, det skulle have værdisat jeres viden, og så kan man sige, så er det op til dem, et eller andet sted hvordan de vil anvende den eller ej, men de skal ligesom tage jer ind i processen og lade jer blive hørt fra starten af.

Troels:

Lige præcis. Omkring selve projektet, var de jo egentlig rimelig hurtige til at skrive til os og melde ud, hvordan de ligesom ville have det lavet. Det skal jo være græs, og det skal med tiden, når jeg har overstået de sidste tre år jeg har tilbage af forpagtning, så skal det afgræsses,

fordi de skal jo have taget kvælstoffet ud af jorden, og det er jo fint nok, men så har vi bare ikke hørt mere til den proces.

Mit problem i det her, det er, at de er kommet for sent ud til mig i det her projekt, med at melde ud til mig; 'Vi skal købe noget' – 'Vi skal bruge det der nede, der er sat penge af til det i finansloven.'

Jeg synes det er galt, at jeg hører det i nyhederne, at de har købt det, før jeg egentlig selv ved det. ... - *Her refereres efterfølgende tilbage til dele af interviewet som ligger udenfor referat, efter ønske fra Troels.*

Jeg har hørt gennem rygter, at min jord allerede var solgt til staten. Og rygter går der mange af, og dem skal man lige tage med et gran salt, men altså derfor – de bliver nødt til at gøre noget, for den vandstand, der er dernede nu, det er kritisk. En ting er, hvis de bare propper det af. Det er jo i bund og grund det samme som at dække dem af i min verden, for du stopper jo det de har lavet. Det er ikke det der var hensigten.

Mads:

Det er sjovt at høre det fra en anden vinkel, det giver nogle nuancer.

Troels:

Det er jo, når man sidder på hver sin side af bordet, for Dorthe og Søren har jo egentlig fået det projekt, de gerne ville have. Og det er jo også fint nok. Man kan sige, at Søren han får højst sandsynligt en pose penge ekstra til hans kasse dernede, for nu har han et projekt han skal vedligeholde, og det skaber jo noget arbejde for ham, men når det hele er politisk baseret, så skal man jo også gøre folk tilfredse. Så gør de jo også, hvad de forlanger inde på Christiansborg. Fordi nu skulle de død og kritte have det stykke jord dernede.

Andreas:

Må jeg spørge om noget, meget lige på?

Troels:

Alt det du har lyst til.

Andreas:

Har du en oplevelse af, at du har været med til at lave projektet, eller føler du, at projektet er lavet uden om dig fuldstændigt? Altså hvordan står du tilbage nu?

Troels:

Det er i bund og grund ikke et projekt, jeg har lyst til at være med i. Altså Staten har jo købt et stykke jord af mig – det er fint nok. De må gøre med det hvad de vil, jeg har fået det jeg har forlangt for det. Det er egentlig håndteringen af det hele, hvor vi ligesom råber; 'Vagt i gevær', og ligesom siger; 'Prøv nu at høre, vandstanden derude, der er helt galt. Det kan godt være, I har rør til at stå og overvåge vandstanden, men det går galt derude nu. I bliver nødt til at tage handling.' Det er den del der, hvor jeg synes, at vi bliver fuldstændigt overhørt. Blandt andet med indsigtelsen, at Kommunen, de har jo bare lagt den til siden. Vi har ikke en gang hørt noget fra Kommunen, jo vi har fået et brev om at de har modtaget det.

Andreas:

Nu ved jeg ikke, om du har andre naturgrunde tæt på vandmiljøer og sådan noget? Men hvis du fik muligheden for at være med i sådan et projekt igen, ville du så gøre det med din erfaring nu?

Troels:

Jeg vil da klart være mere betænkelig ved det. Der skal noget mere styr på det fra det offentliges side.

Andreas:

Hvad med kollegaerne, snakker i om det – snakker man sammen?

Troels:

Du tænker på landmænd generelt?

Andreas:

Jeg tænker de andre landmænd ja.

Troels:

Ja altså, der har jo været alt det der dårlige snak om, at nu har jeg skudt papegøjen ikke. Og det kan man jo også godt forstå, altså alle sammen ved, at når man sælger noget jord – det har en god pris jo – så det har også haft noget negativ omtale for mig, at jeg har solgt den. På den måde ikke. Men det kommer helt an på situationen, for hvis de ikke vil starte sådan et projekt lidt bedre op, end som de gjorde med dette, så vil jeg ikke være med.

Andreas:

Men hvis du fik dialog fra starten...?

Troels:

Ja. Jamen har man en fin dialog, hvor tingene ligesom bliver oplyst fra start af, og sådan tager det stille og roligt hen ad vejen i stedet for, at det er tju, hej, vilde dyr, fordi de har fundet ud af, at pengene er afsat, og de skal bruge dem inden udgangen af 2018. Altså det er jo der, det går galt. De ved jo, hvornår de penge de er afsat på budgettet. Der er noget med en timing der, der er helt gal. Og det er jo sådan nogle ting, der også skal ud, at det har jo været baglæns fra start af. Men i sidste ende. Jeg får jo mine penge. Jeg får de penge, jeg gerne ville have, og så er jeg jo i bund og grund godt tilfreds. Hvad de gør dernede, det er jeg egentlig ligeglad med, men det er bare måden vi har forvaltet den natur på, at Dorthé hun har kommet dernede og tjekket de der sumpviolener hvert år i 10 år – i hvert fald i den tid jeg har haft gården. Og i min fars tid også. Og sagt; 'jamen de har det jo fint'. Nu så har de drænet lortet selv, og nu dør sumpviolenen.

Andreas:

Gør den det?

Troels:

Ja den kan jo ikke leve uden sådan en svingende vandstand, nu er der jo lav vandstand, hvad så? I 2018, der overlevede den da også, selvom det var tørt, men da havde de ikke gravet de nye vandløb, de kom i 2019. Og i 2021 har vi ingen vand, så der er ikke noget at sige til, at vandstanden er en halv meter lavere, end den normalt burde være.

Så i bund og grund, så synes jeg egentlig, at de her projekter her, der skal man bruge den lokale knowhow, blandt andet som min far, der har 50 års erfaring dernede – Brug den. Vi har stået til rådighed, vi har ikke engang forlangt penge for det. Men det er da noget, jeg vil gøre til næste gang at sige – jamen ved i hvad, hvis i skal have at vide, hvordan det her, det fungerer, så koster det altså ved kasse 1. Så må i trække COWI i den anden ende.

Mads:

Men er det nødvendigt? Jeg ved godt, du har sagt, at samarbejdet med Søren og Dorte har været fint – altså er det COWI, der for jer, har været den ekskluderende part i det eller...?

Troels:

Det er jo dem, de har lænet sig op ad jo. Der er jo nogle lobbyister der, der har tjent boksen på det i stedet for ikke. Og der er jo nogen, der skal lægge navn til sådan et projekt. Hvordan man har lavet beregningerne og sådan noget – det kan jeg jo ikke. Det eneste, jeg kan fortælle dem, det er jo, at det er sådan det fungerer i praksis. Og COWI, de har jo taget jordbundsanalyser – helt her op til vejen faktisk. Men altså, hvad hjælper det? Jeg ville da hellere have sagt, jamen jeg kan gøre alt det der arbejde, som de har lavet. De på papir, for at fortælle, hvordan det egentlig har foregået, det kan jeg gøre for en million. Det er da meget billigere for Staten.

Mads:

Men så skal du jo også lægge navn til det.

Troels:

Jamen det vil jeg da gerne gøre. Fordi jeg ved jo, hvordan det fungerer dernede. Vi kunne jo have sagt til dem fra starten af, jamen graver i vandløbet over på den måde der, jamen så af dræner i. Det kunne vi have sagt for lang tid siden. Det er også det vi har gjort med indsigtelsen. Og hvis vi ikke havde gjort det, jamen så var det jo fordi vi ikke vidste det. Og når man hører, der er jo alle de der lokale ornitologer og sådan noget, der har ture dernede. De siger jo selv, at det er galt det her. Det fungerer jo ikke. Tager i derved nu, vandløbene, de er knastørre. Ej nok ikke lige efter i nat, vi fik 42mm, men ellers, de har været knastørre siden juni måned, og det er jo der de regner med, jamen der skal jo laks eller ørreder op og gyde i åerne, de har jo lavet gydebanker og alt muligt andet. Og det er jo igen det med at gøre forarbejdet godt nok, fordi skal ørrederne derop og gyde, så bliver du nødt til at have resten af vandløbene i orden også, og det hjælper jo ikke, at det gror til i krat og grene, fordi man ikke renser dem op længere. Vi har haft ørreder herop mens kommunen rensede åløb og slog grøftkanterne heroppe. Siden de holdt op med det, så har der ikke været ørreder heroppe. Og det er jo igen sådan noget med forarbejdet, for en ting er jo, at de bruger en masse penge på at lave gydebankerne dernede, men til hvad? Det er jo det med, hele vejen igennem, så bliver der lavet et projekt. De tager en firkant hernede – det er det vi laver her, og så må vi se, hvad der sker. Det er det, jeg er træt af.

Mads:

Noget mere helhedstænkende?

Troels:

Ja, simpelthen have linjerne klar fra start af, det er sådan det skal være. Det er sådan det kan blive. For der er ingen tvivl om, at Søren og Dorthe, de skal heller ikke for klandres for noget, for det er COWI, der ligesom har lagt oplysningerne på bordet – det er sådan det fungerer.

Men hvad sker der med det nu? COWI de står jo ikke engang til ansvar for noget. De har jo fået deres penge, de er jo skide ligeglade.

Line:

Mon ikke de kommer til at stå til ansvar, hvis det kommer til at blive helt galt dernede?

Troels:

Det vil jeg da håbe. For ellers vil jeg da gøre mit for at fremlægge sagen, hvordan det fungerer. For det synes jeg ikke er i orden, at man bare kan lave sådan nogle ting og få en masse penge for det, uden egentlig at stå til ansvar for det. Fordi os som selvstændige, også mig. Hvis jeg laver noget dårligt ude på markerne, er der kun en til at betale for det, det er mig. Og det bliver du også nødt til, selvom du er en stor virksomhed, der arbejder for Staten, altså du må bøde ved kasse 1, sådan er det.

Mads:

Hvad holder dig tilbage fra at være mere aggressiv i kritikken af det?

Troels:

Jamen jeg har jo fået, hvad jeg gerne ville have. Altså i bund og grund har jeg jo ikke noget i klemme med nogen. Jeg synes bare, at hele håndteringen af det, den er forkert, at de ikke hører på os.

Mads:

Så man kan sige, mere neutralt, at du er i bund og grund en bekymret borger?

Troels:

Ja, jeg er jo bekymret, også fordi at det står og siger, at nu skal vi have miljøet, og det er højeste dagspunkt på politikernes agenda lige nu. Vi skal have mere natur. Vi skal have mere miljø,

og det er også fint nok, det er helt okay med mig. De har betalt for det, men at de ikke lige får det sidste med, at de faktisk ødelægger sådan noget som sumpviolen. Hvorfor?

Og især det der med kvælstofudledningen, som de alle sammen er så meget efter. Hvorfor lede det uden om et stort filter derude? Og bare sende det direkte ud i Læsåen og ud i Østersøen? Det synes jeg, det er jo helt forkasteligt.

Mads:

Det vand som kommer opstrøms derfra, løber det forbi landbrugsarealer, hvor der så sker udledning til?

Troels:

Ja, det vil der jo altid gøre. Der er jo landbrugsjord overalt. Så der vil jo altid være noget kvælstof, som bliver udvasket, og det kommer jo den vej ned jo. Og i stedet for, at man bare fiser det direkte i Østersøen, hvorfor ikke lade det gå udenom det store net, det har været før? Men det er der jo heller ikke nogen, der har lavet målinger på.

Andreas:

Der er også to drænkkanaler, der er lavet, to af dem, der går ned til åen fra Øst. Det ved jeg ikke, om du har set på projektet, de har jo lagt to mindre åer som drænkkanaler fra de sideliggende marker.

Troels:

Ja, det er fordi de aftager alt drænvandet fra mig af, og det bliver de simpelthen nødt til for at kunne... Ifølge vandløbsloven, så må de ikke blokere dem for mig jo, for jeg ville jo gerne have beholdt hele den store å, der løber nede bag skoven, dernede. Det er en min far har fået lavet, fordi den afdræner alle mine marker heroppe. Så det var de også lidt nødt til. Og det er de også blevet gjort opmærksom på, at den må de ikke blokere. Det har de heller ikke gjort på nogen måde, det er jo derfor de har gravet de to ekstra der, og de fungerer også, altså jeg har ikke haft problemer med vand, så det er fint. Det fungerer for mig.

Niels:

Det var godt lige at få dit indspark med. Det var en anden proces, end den der måske er blevet mælet, og også ud fra, hvad vi har kunne læse os til indtil videre.

Troels:

Altså man bliver jo nødt til at høre en sag fra flere forskellige sider af, og det kan også godt være – og det må i også gerne citere mig for – at jeg har en helt forskruet mening, det er okay, men det er jo stadig min mening, og min holdning til projektet. Det er fint nok, i gerne vil have mere natur, gør det endelig. Og jeg har fået mine penge for det. Men lav det nu ordentligt! Altså længere er den jo ikke.

Andreas:

Bruger du selv nogle af naturområderne hernede rekreativt?

Troels:

Ikke andet, end vi høster græs på det til hestene. Men ellers nej, så gør jeg ikke. Jeg har egentlig mest travlt med at holde folk væk heroppefra.

Mads:

Nå de kommer herop eller hvad...?

Troels:

Ja, de er begyndt at køre den vej ned ad min grusvej. Og der har Staten – Den ville de jo gerne, når de skulle lave projektet dernede, de skal jo have alt materialet derned jo. Det var en del, de heller ikke havde styr på med vejart. Så sagde jeg til dem, I må gerne køre den vej ned, men det koster en million om året. Det ville de ikke. Så de har måtte lave en – og det må i også gerne citere mig for. En der skulle holde naturarealerne dernede i den bagerste del af Ekkodalen med kvæg. Han ringede og spurgte mig, om han måtte køre ned ad grusvejen,

for det var nemmere for ham, at komme ned til Jægerhuset, og den vej ud i det vi kalder Bøgeskoven – Det er også det, jeg har solgt til dem. Det sagde jeg til ham; Nej, men det vil jeg egentligt ikke, fordi skal du have lov, så skal alle sammen have lov. Så du må snakke med Søren Frise om, at I får lavet en vej derned. Så har de lavet fra Ekkodalshuset, hele vejen op over en gammel granskov, som jeg fik fældet. Den har de simpelthen lavet bund i, de har lagt stenmel på, hele vejen ud til bøgeskoven, så han kan komme derud.

Mads:

Det er den grussti, der kører ned til Jagthuset?

Troels:

Ja – Vej. Den har kostet en krig at lave. Og det er sådan nogle ting der, hvor jeg tænker; Det er vores penge. Når I vil have mere natur, og han skal derned og græsse sit areal af, så må han sku drive kvæget derned, hvis det er for besværligt at køre. Man laver ikke en vej til (...). Nu ved jeg godt, hvad sådanne materialer, de koster. Den har kostet en halv million at lave... Fordi han kører der ned en fire gang om året. Ej jeg ser ham nu nok der nede noget mere. Men det er der igen jeg tænker, jamen hvorfor?

Nu har de lavet fine gåstier, og dem bliver det nødt til at lave om, for så kan barnevognene ikke køre op ad. Og så bliver man nødt til at ændre lidt på det, og... Det er jo igen, hver gang de laver nogle ting uden egentlig at have styr på det, så koster det nogle penge. Få nu styr på de ting, inden de sætter en hel masse ting i gang. Som selvstændig, privat erhvervsdrivende, der er kun en til at betale for det, og det er mig. Men når du sidder inde og har en offentlig kasse, som stort set er utømmelig i mine øjne, det ved jeg godt, det er den ikke. Det er der jeg synes det bliver lidt uretfærdigt. Fordi; så laver vi det bare om. Så tager vi fra den næste kasse, der er lidt overskud... Det kan godt være, min holdning er lidt kommunistisk, eller hvad den er, det ved jeg ikke, men jeg synes det er forkert. Det er helt forkert.

Mads:

Man kan jo sige, at en del af det, er jo også en erfaringsbaseret, men det leder jo også måske tilbage til det du også selv har nævnt omkring vidensudvekslingen på det. Altså så kunne man have trukket på nogle ressourcer et andet sted fra, med et lignende projekt – hvis det eksisterer, men man kan jo også sige, hvis I nu er pionerer, så vil man gøre sig de erfaringer undervejs.

Troels:

Men det er jo der, jeg synes når vi har tilbudt vores hjælp hele vejen. De har fået drænkort, de har fået markkort, de har fået alt lagt foran dem, af hvad vi har af oplysninger. Udover det, så har vi viden i hovedet på mig og min far. Altså vi er jo ikke længere væk end et telefonopkald. Vi havde jo gerne fortalt dem det. Men når vi ligesom bliver blokket ude af COWI, og de siger, jamen det har I ikke forstand på, det skal vi nok klare. Og det er jo derfor, i sidste ende, at jeg står her og siger... Jeg står og skræller gulerødder ikke. Og det er derfor, jeg godt kunne tænke mig, at det får nogle konsekvenser. Blandt andet med de ting jeg har liggende, altså så må det hele ligesom bare komme frem.

Mads:

Ja, men der er også, nu er det jo stadig inden for optageren... Sært.

Troels:

Ja, men det er jo sådan nogle ting, der ikke må ske. Det er en offentlig institution.

Andreas:

Må jeg spørge dig sådan lidt i forhold til naturgenopretning som helhed...?

Troels:

Selvfølgelig.

Andreas:

Ja. Hvad ville du sige, var succeskriterierne i en god naturgenopretning.

Troels:

At det lykkes.

Andreas:

At det lykkes ja. At der kommer flere arter og ...?

Troels:

Ja, dels det altså. Når man har et hovedformål med et projekt, det er at den opfylder alle de mål, man egentlig har sat for den, at målsætningen, den bliver opfyldt. Det er et godt naturgenopretningsprojekt for mit vedkommende, men som du selv siger, er det et pionerprojekt, så skal man også lade være med, at sætte baren for højt. Så bliver du nødt til at sænke forventningerne, og sige: Hvad kan vi få ud af det her? Vi kan få nogle flere planter, det kan de så ikke lige nu, fordi vi høster græs på det der kommer. Der kommer ikke så meget andet, end at vi slår 2 gange om året jo. Men på sigt – Jeg er jo bange for, det springer i birkeskov dernede, men det har Søren sagt, det regner det ikke med der sker. Men får de det ikke holdt nede, får de det ikke klippet eller afgræsset, eller sådan noget, jamen så springer det i birketræer, det kommer i løbet af tre år. Så det er også noget med et godt naturgenopretningsprojekt, så bliver man også nødt til at holde målsætningen kørende om, at det er sådan det skal se ud, så må vi passe det efter de forskrifter vi nu kan. Og hvis afgræsning ikke er tilstrækkeligt, jamen så må vi have noget andet hjælp. Så må vi have det slået på en eller anden måde. Der er hjælpemidler til alt.

Andreas:

Føler du, at du bidrager til naturgenopretningen ved at lave høslæt dernede?

Troels:

Ja, i bund og grund, fordi jeg trækker jo kvælstof ud af jorden, så ja, det synes jeg. Man kan jo så diskutere om, hvor meget det ligesom giver, når de har stoppet drænene, for der er jo masser af vand i jorden stadigvæk. Det er jo en sort jord. Det er jo rigtig humus, den er jo fuldstændigt håbløs at trække næring ud af. Det er håbløst. Så det er en balancegang med lige at sige, at fordi den skal være kvælstoffattig, om det er et mål, der i det hele taget bliver opfyldt dernede, det ved jeg ikke. Det er jo et pionerprojekt, det må vi se om fem år, hvordan det går. Fordi lige nu kan vi se, med det græs, der gror der nede, det gror jo helt vildt.

Mads:

Det har det godt?

Troels:

Ja, altså vi har jo lavet over 300 baller wrap dernede, og det er jo på ingen kvælstof, det er jo på ingenting.

Andreas:

Vi har snakket meget i gruppen om, i forhold til din familierelation til området dernede, om det betyder noget for dig, at området det ligesom bliver fjernet fra landbruget og bliver lavet om til natur, om det betyder noget for dig.

Troels:

Det har det helt sikkert. Jeg er jo tiende generation på gården. Det har jo altid hørt til, så det har jo været lidt mit hjerteblod, jeg har solgt ikke. Og jeg har jo egentlig gjort det fordi det har været en politisk proces, fordi... Det kan man jo se med alle medierne, der kommer, at lavbundsjord og sortbundsjord og alting skal udlægges til naturreservater. Det skal være naturgenopretning, og alt sådan noget. Så jeg kunne se på skriften dengang, at de ligesom lagde op til at; Kan jeg komme af med det, kan jeg få nogle penge for det, jamen så skal jeg gøre det nu, frem for, at de finder ud af, at det bliver en succes, og så... Jeg ved ikke, om man kan ekspropriere det. Det er min egen holdning til det, men at det lige pludselig... Eller hvis

kvælstoffet bliver reduceret, så vi lige pludselig ikke må gøde det så meget, så står jeg jo med en jord, som er 0 kroner værd i forhold til ejendommen. Så man kan godt sige, at jeg jo i bund og grund har været kold og kynisk, og skåret den del af bedriften væk, som var i risiko for at blive meget mindre værd. At den bare bliver tillagt ejendommen som en herlighedsværdi, og så skal jeg nedskrive ejendomsvurderingen med 5 millioner, fordi at... Det er groft sagt, det er ikke 5 millioner rent ud. Men min ejendom bliver ringere værd, fordi jeg ikke må gøde den. Jeg må ikke dyrke det optimalt længere, så derfor bliver jeg jo også nødt til at være kold og kynisk som forretningsmand og sige, jamen vi skærer en streg i sandet her, og så må i tage det. Og det har udelukkende været derfor, jeg har gjort det. Fordi nu har de jo Søborg Sø, og de har nogle projekter i Jylland og alt muligt med lavbundslande og sorte jorde. Og det var jo det... Det var jeg bang for.

Mads:

Nu siger du bange. Har du følt, at der var sådan et potentielt præs...?

Troels:

Ja, ud fra hvad jeg kan læse fra mine interesseorganisationer; Landbrug & fødevarer og sådan noget, jamen så er det sådan nogle naturgenopretningsprojekter på sort jord, som er i høj interesse. Og igen, kan jeg score nogle penge, inden det bliver en realitet, så gør jeg det. Nu kan man jo se oppe ved Søborg Sø, jamen der har de jo lavet en masse jordfordeling, det er jo kun lige gået op nu med jordfordelingen, det har jo været fire år undervejs, eller fem. Hvis ikke også længere, han var i gang med det dengang jeg var inde over med det her. Men kan man bytte jorden ud. Havde jeg kunne bytte det ud til noget anden, jamen så er det også en mulighed. Men lige pludseligt, på et eller andet tidspunkt, så løber vi tør for landbrugsareal til os som driver landbrugsjord. Fordi det er blevet byttet rundt til natur det hele. Og så er der det med aronderingen? i forhold til ens ejendom, får du noget, som ligger for langt væk, jamen så bliver det for dyrt at drive det. Og det er jo sådan nogle ting, hvor det bliver lidt besværligt.

Line:

Man kan også sige, at Naturstyrelsen har været ret heldig, at du så var villig til at sælge det jord, ellers havde de jo ikke kunne lave projektet.

Troels:

Det blev de jo næsten nødt til på en eller anden måde jo, fordi de havde jo meldt ud, at de havde afsat pengene, så det var bare et spørgsmål om hvor stor checken den skulle være. Og så er vi tilbage ved, at de starter forkert ud. Havde de lavet aftalen med mig først, jamen så var det måske en anden del.

Mads:

Ja, man kan sige, du vidste hvad der var på spil.

Troels:

Ja, jeg vidste hvad der var. Fuldstændigt fra start af, det havde jeg jo hørt gennem rygter.

Gruppen og Troels snakker praktisk om interview og invitation til reception på Nexø Hostel.

Troels:

Men har I andre spørgsmål, jeg er frisk på det hele.

Andreas:

Synes du, at naturgenopretning er nødvendigt? (Griner) Jeg synes det var et rigtig frækt spørgsmål, og nu spurgte du jo selv.

Troels:

Jamen det er helt okay. Nej det synes jeg jo i bund og grund ikke. For hvorfor skal vi til at have vildtlevende heste, som alligevel ikke kan klare sig. Og i bund og grund så er en landmand jo ham der forvalter naturen bedst, for vi gør det på naturens præmisser. Vi bruger

ikke mere kemikalier end det kan tåle. Vi bruger jo faktisk så lidt, så vi er nede at køre 0,05 gram pr hektar. Altså det er jo derude hvor... Og det er jo problemet. Alting kan måles. Vil du finde noget, så kan du altid måle det et eller andet sted. Og jeg synes egentlig, at vi som landmænd, vi er de bedste naturforvaltere i forhold til dem der sidder inde i Naturstyrelsen, netop med det her projekt, som ikke aner, hvad der foregår. Visse steder er det fint, men jeg synes man skal gøre det, så det passer ind i landskabet. Du skal ikke begynde at sætte bison ind. Du skal ikke begynde at sætte kronstyr ud, hvis de ikke har været der før. Altså det er sådan nogle ting ved naturgenopretningsprojekter, altså så skal de også være, som de hidtil har været.

Andreas:

Ja, finde de historiske arter og...

Troels:

Ja. Men det er jo det samme med at lægge det ud med græs dernede. Det er jo i bund og grund også lidt forkert, når vi har dyrket det de sidste 60 år med korn, raps, frøgræs. Hvorfor skal det så ligge stille.

Mads:

Men det tilgodeser jo nogle andre. Nu har vi lige snakket med Carsten tidligere i dag, fra DOF. Altså for ham tilgodeser det jo fuglene på en helt anden måde, end da I måske havde hvede på marken eller et eller andet. Og du har viberne, som lige pludselig vil være der, den nævnte han i hvert fald flere gange.

Troels:

At viberne, de vil være dernede?

Mads:

Ja, nu.

Troels:

Okay. De ligger da altid ud på sort jord. Det er han da også klar over. Nu bliver jeg jo nødt til at vise jer et billede af det, for det er jo netop en af de ting, som gør os landmænd til nogle særdeles gode mennesker.

Line:

Ja, men han sagde også, at der havde været viber før, men at nu er det bare i et meget større omfang. Det var ikke fordi han sagde, at de ikke havde været der før, han sagde bare, at der var flere nu

Linea:

Han sagde bare, at i stedet for, at der før var to, så var der nu ti.

Troels:

Nu kan I se her, det er vibeæg. Det er ude på min mark, der holder jeg med tromlen, og ved i hvad. Sådan nogle vibeæg, de er fuldstændigt umulige for jer at se, men mig som har gjort det her i... jeg er 36 år nu, jeg har kørt tromle siden jeg var 13, der fik jeg at vide, at viberne skal vi passe på, så dem kører vi udenom. Tromlen løfter jeg over hver rede jeg ser. Selvfølgelig, er der nogle man misser, det er umuligt. Men de er ude på sort jord. De ligger ikke dernede.

Og en af grundene til at netop viberne de overlever, det er jo fordi vi ikke har ræv, for ræven tager æggene. Så jeg synes igen, alle sammen snakker for deres sag. Jeg snakker for landbrugets vegne, det bliver jeg nødt til, det er mit hovederhverv. Det er det jeg brænder for. Det er det, jeg lever af. Carsten han lever og ånder for fuglene. Han tjener ikke penge på det, han har bare en kæmpe passion for det. Det har jeg stor respekt for. Men jeg ved også, at viben lægger lige så gerne på sort jord. Den finder lidt planterester som den bygger en rede af. Og så er den der. Går du en tur ud af marken i april måned, når det er nysået, du kan jo træde sådan et stykke fra viben, du opdager den ikke (red. Troels viser ca. 30cm). Den trykker

sig lige så meget som en hare om efteråret på jagt. Så igen, naturgenopretning; der hvor det passer ind.

Mads:

Tænker du måske, at en måde at styrke sig på, hvis vi tager dit perspektiv, hvor vi siger, landmanden er også den, der skal forvalte naturen, og hvad der så er natur og ikke natur, det er jo til en åben diskussion. Men hvis man lagde større vægt på, at – kan man sige efteruddanne jer i naturpleje, jeg ved godt I har en kæmpe stor knowhow sådan historisk set, men man kunne sige, om der var nogle andre interesser, man kunne lægge ind i jeres portefølje.

Troels:

Var det så ikke bedre at uddanne dem, der sidder og bestemmer de ting?

Mads:

Jo bestemt, men man kan jo sige, I er dem, der står på marken.

Troels:

Lige præcis, vi ved jo – forhåbentligt – hvordan tingene de fungerer. Vi ved jo, og ser jo hvordan tingene foregår. Dem der sidder på et eller andet kontor, nu kan vi jo igen nævne COWI, hvad ved de om det? Hvordan det fungerer heroppe? Det ved de jo ikke. Er det så ikke bedre at bruge ressourcerne der, og finde ud af... De folk som sidder derinde, få nu dem lige med i hvordan processen den lige foregår. Var det ikke bedre?

Mads:

Måske

Troels:

Jamen det er jo igen det. Du vil uddanne mig inden for mit erhverv som jeg jo mener, jeg har godt nok styr på, men hvor der så kommer nogle helt uden for mit erhverv og siger, det gør jeg ikke godt nok, men hvad ved de om det?

Andreas:

Jeg tænkte, da du spurgte om (red til Mads), at du (red. Troels) har maskinerne, du har nærheden, altså sådan, at det var dig man brugte som ressource til at lave naturgenopretning i stedet for at bruge en anden part.

Troels:

Når okay!

Mads:

Ja, altså i stedet for, at de skulle komme til dig og du skal gøre sådan her, men som i; du er herude til dagligt, hvad ser du? Vi har fundet ud af det her og det her, hvordan ville det spille sammen med den viden du besidder, fordi du har været her i 50 år? – Ikke dig men din familie.

Troels:

Helt sikkert. Tilbage til indsigelsen, igen ikke. Altså min far har jo viden om det dernede ikke, som er blevet overhørt. Så det ville da være en meget bedre sparringspartner at bruge os, det synes jeg.

Mads:

Og også mere bredt ud, nu kan man sige, det er et meget isoleret område her...

Troels:

Ja, vi kan jo bare se på fuglelivet og alt muligt andet, hvad vi ser derude. Det ville være meget bedre sparring. I stedet for, at alle sammen har hver deres interesseorganisation som man

varetager, i bund og grund ligger vi i krig mod hinanden hele tiden, fordi DOF'erne de vil have mere natur, vi vil have mere landbrugsjord, alle ligger jo og trækker i hinanden hele tiden. Det er jo det med at finde et fælles fodfæste i stedet for. Det lyder også meget idyllisk.

Mads:

Du har ikke noget jord, hvor du aktivt tænker det ind i det, altså måske en ændret dyrkningsmetode, eller et eller andet fordi du tænker du skal pleje et eller andet naturhensyn? Jeg ved godt, at det skal så hænge sammen med en forretningsmodel.

Troels:

Du tænker dyrkningsteknikken i det?

Andreas:

Nu sagde du, du løftede tallerkenharven, var det ikke den... Tromlen? Den løftede du, når der var viber, er der andre hensyn du tager til naturen på markerne?

Troels:

Generelt gør vi det jo, generelt med kemien. Altså vi bruger jo ikke noget. For det første har vi jo ret strenge krav til hvad vi må bruge og hvad vi ikke må bruge, og mængder også, så der synes jeg jo... Vi kører jo så specifikt efter de ukrudtsplanter der nu er med de midler, altså der synes jeg jo, jeg tager meget hensyn i stedet for at man tager en gang om året og bare round-up på det hele. Det gør jeg ikke. Det er der hvor jeg synes, at jeg satser ind på de der små enkelte ændringer vi kan gøre så tvetanden forsvinder, storkenæb og alt sådan noget, fordi det er et skadedyr for mig. Jeg ved jo godt, at der er mange insekter og alt muligt andet, der lever af dem, men det er jo der hvor produktionen den skal møde naturen på en eller anden måde ikke. Og blandt andet sådan noget som round-up, der er meget oppe for tiden, at det bruger vi alt for meget af, så vil jeg jo godt slå et slag for, at det bruger jeg ikke ret meget.

Mads:

Altså nu kommer vi meget ud over det vi egentlig kom for at snakke om, men det er jo kun fordi det er spændende.

Troels:

Ja, selvfølgelig.

Mads:

Hvad med sådan noget hvor du ikke pløjer, men prøvet at arbejde med sædskifte i stedet for...?

Troels:

Jamen det synes jeg allerede jeg har, jeg har et sundt sædskifte, hvor jeg dyrker meget vårsæd. Fordi dyrker du meget vårsæd, så kan du vinterpløje nu her, så får du alle ukrudtsfrøene ned og så starter du på en frisk. Altså man bruge meget mindre kemi, og når der er vårsæd, så bruger du meget mindre kunstgødning. Jeg laver maltbyg, det skal ligge på typisk på omkring 10,5, som er idealet i protein. Det får 120kg kvælstof pr hektar, hvorimod du har en hvedemark, den skal have 160kg. Den skal have 3 gange kemi, hvor jeg kan nøjes med én. Så altså allerede der, så er landbruget jo inde og tænke de tanker allerede.

Mads:

Nu er det vel også, fordi det giver en god økonomi?

Troels:

Det bliver det nødt til fordi gødning og kemi, det koster spidsen af en jetjager, jeg ved godt den er ikke dyr, det er resten af jetjageren der koster, men det er jo allerede der, hvor man tænker alle de ting ind, at jeg skal have en rentabel bedrift, så jeg bliver nødt til at se, hvad der er økonomisk optimalt. Lige nu så giver vi 350kr pr. 100kg kunstgødning vi køber, og jeg skal bruge ca. 100tons, så kan i jo selv regne ud, hvor mange penge jeg bruger på det om året ikke. Så det er ikke noget, man køber for meget af, og kan jeg optimere det, så jeg kun bruger

120 frem for 160, så gør jeg det. Fordi maltbyg, der får vi en præmie, hvis vi rammer den og faktisk får det samme som foderhvede den koster, eller giver. Så i bund og grund giver det det samme for mig. Men jeg er derhenne. Jeg har tænkt det skridt foran.

Mads:

Kender du nogen, hvor det laver det, altså hvor de ikke pløjer?

Troels:

Altså harver?

Mads:

Nej det er fordi vi har haft en forelæsning, med en som arbejder med det ude på RUC. Så i stedet for at pløje, så – undskyld mig, bor i København. Altså du har din mark, og så vil du gerne lave et sædskifte på et eller andet tidspunkt. Så i stedet for, så bruger de et pesticid af en eller anden art, til lige at sådan (red. Viser med hænderne, at plantevæksten dør), og ikke rydde ud, men at bremse den vækst, der er i det, du har på din mark, for ligesom at skabe vækstbetingelserne for det du gerne vil have, det du har udsået og vil have op, sådan holde det andet nede, du har nedenunder selvfølgelig.

Troels:

Men er det så ikke også en gang round-up man kører?

Mads:

Jo, jo. Jamen det er det. Det er slet ikke for at sige, at det er bedre, det er bare fordi, der er andre teknikker kan man sige. Det der er ved den tilgang er, at man ikke får vendt op i jorden, du får ikke frigivet nogle af de gasser, dernede, som man måske ikke ønsker skal komme op i atmosfæren, så det er bare en anden teknik. Det var mere om du kendte til sådan noget.

Troels:

Det er rigtigt nok. Nej det er jo det det kalder conservative agriculture, eller sådan noget. Og det er der hvor du egentlig rører jorden mindst muligt, og det... Nu har du igen en masse plantemateriale, der ligger oven på jorden. Plantemateriale, det er lig medsvampe, og svampe, det skal du sprøjte imod. Og ved, på en ejendom som denne her, når vi bruger pesticider, fungicider og insekticider, så har vi et behandlingsindeks. Og det behandlingsindeks, det må ikke komme over en vis værdi, jeg kan ikke huske, hvad det er. Om det er 3,49 eller sådan noget. Men når du kører sådan en conservation agriculture style, eller hvad de nu end kalder det, så skal du bruge mere kemi, også hvis du kører i mine øjne, retarderet jordbehandling, det hedder bare reduceret jordbehandling, så bruger du også mere kemi, fordi du har flere svampesygdomme, du får flere problemer med ukrudt. Hvorimod når du bruger en plov, som er de ældste redskab vi har i hele landbrugshistorien, den fungerer endnu. Men det er meninger og holdninger, og der er man jo bare aldrig ens. Og står respekt for dem, der kan få det til at køre. Det er bare ikke en del, jeg har lyst til at bruge. Så dyrkningsmetoden og dyrkningsstrategien, den har jeg egentlig lagt fast, hvordan jeg vil køre det. Og der skal meget til at overbevise mig om, at det andet det er bedre. Fordi når du ser på bundlinjen, så er det det samme. Det er bare hvor du bruger dine penge.

Mads:

Det var også kun for at høre. Det er spændende, at man kan gøre det på så mange forskellige måder, og få en forretning ud af det på forskellige måder også.

Troels:

Ja, og det er jo det der er fordelene eller ulempen ved landbrug, altså den største aktør der er på det, det er vejret. I år mangler jeg 1/3 af høsten, fordi det er tørret væk. Så det er sådan lidt... Og det kan naturgenopretning ikke gøre noget ved.

Mads:

Nej. Det har i hvert fald nogle udsigter, hvis det virker efter nogle hensigter, der er mange ubekendte faktorer.

Troels:

Men har i andre spørgsmål, eller hvis i kommer i tanke om nogle, så er i meget velkommen til at ringe.

Vi siger tak for Troels tid, og snakker lidt om, at det var svært at finde indsigelsen.

Troels:

Er det rigtigt, nå I kunne bare have ringet.

Andreas:

Ja, men vi måtte ikke få et navn så vi var inde og kigge kommunen igennem for indsigelser.

Troels:

(Red. Forundret) er det rigtigt?

Mads:

Det vi fandt fra kommunen, der fandt vi ikke noget navn, der stod bare, at der var indgivet en indsigelse fra en der havde solgt, og så fandt vi høringssvaret.

Line:

Ja vi fandt høringssvaret, men det var ikke inde på kommunens hjemmeside.

Mads:

Nej, men så fandt vi så indsigelsen, på en eller anden hjemmeside.

Line:

Docplayer...

Mads:

Ja, det var ikke sådan et sted, som man normalt kommer forbi.

Troels:

Nej okay, men hvad synes I så om indsigelsen, og min historie, er det... Hvad synes I så om sådan et naturgenopretningsprojekt, og hvad med den måde, det har kørt på? Nu bliver I jo uddannet til at sidde som – undskyld mig, lobbyister i mine øjne ikke. Nej men altså, det bliver I jo.

Line:

Det er ret spændende, at din far og dig, ligesom ser det helt modsatte af hvad COWI ser. Øhm og det er for os, så er det jo vildt svært at finde hoved og hale i, fordi vi ikke har været nede selv og stikke en finger i jorden og måle og sådan, så...

Troels:

Men hvad synes I om, at den der knowhow vi står med, den bare bliver skubbet væk, hvad synes I om det?

Line:

Ja, der skal alle høres.

Niels:

Ja, det virker som om COWIs proces, den er helt omvendt af hvad vi altid får at vide. Jeg synes altid vi får at vide, at det første man gør, der er hvem bor derude, hvem er derude, hvad siger de, og så har de lavet nogle beregninger.

Troels:

Det var jo igen, de var bagud med tidsplanen, det skulle bare igennem inden de penge de forsvandt jo.

Line:

Og det er måske også en fejl i det politiske system, at der er en dato for at; nu er det for sent at bruge pengene her. Hvis de kun har en periode på 1½ eller 2 år, eller 2 måneder, hvor de skal lave de her forskellige undersøgelser, det er måske også et tegn på noget politisk, der skal ændres for at give mere tid til at komme ud og høre alle parter. Og rent faktisk lytte til, hvad der bliver sagt.

Niels:

Det har lydt som en kort proces, har vi også snakket lidt om, at der er blevet sat penge af til det, der er blevet lavet en VVM, og så nu har Lea Vermelin været ude og klippe snore på gangbroerne og sådan noget. Men når vi snakker natur og naturlig selektion og så videre, hvor jeg tænker, der skulle måske været et længeresigtet perspektiv.

Mads:

Ja vi har virkelig studset over, hvor kort tid det har taget, fra man igangsatte projektet, til man stod, som Niels siger, at der blev klippet snore.

Line:

Jeg tror, at inden vi havde hørt din udlægning, af det hele, så har vi været ret imponeret over det. Vi har tænkt meget, hvordan kan det gå så hurtigt.

Troels:

Men hvordan kan det så være, at staten de lige pludselig kan få en VVM godkendelse på sådan et stort miljøprojekt, så hurtigt, når en landmand, der har en svineproduktion, han vil gerne udvide, det tager 1½ år inden han får en VVM godkendelse, hvordan kan det lade sig gøre? Hvorfor – Fordi det er Staten, skal det bare kunne mosles igennem sådan nogle ting?

Linea:

Jeg tror også, vi synes, det lød lidt for godt til at være sandt, fordi det lød meget som om, at det bare havde fløjet afsted på den gode måde.

Troels:

Det er det også, det er simpelthen den lyserøde sky for Lea Vermelin, det her. Og det er det jo i bund og grund også for Søren Frise jo. Fordi han får jo penge for det her.

Mads:

Det er i hvert fald sådan det er præsenteret, men det var rart at få nogle nuancer ind.

Troels:

Ja, men det er også fedt at høre jeres mening omkring det.

Mads:

Altså man kan sige, det er jo ikke et udtryk for en god planlægningskik, ikke at trække på den viden, der er. Man kan sige, ud fra et eller andet fagligt synspunkt, de nu engang måtte have, så må det jo forkaste jeres viden, hvis de ikke mente den var relevant. Det kan man sige, det har de jo også gjort, men skal i hvert fald føle sig imødekommet.

Troels:

Lige præcis, og det har vi jo slet ikke fået noget af. Overhovedet.

Mads:

Så kan man sige, så må de jo fagligt argumentere stærkt nok, så i synes, enten så har de ret, eller at i stadig synes, at de ikke har ret.

Troels:

Ja, det kan man jo altid diskutere. Men det er det med at blive hørt, jeg synes er det store problem i det her.

Andreas:

Jeg vil også sige, at da jeg så den der omlægning af åen, der tænkte jeg da også, der må da mangle noget vand til mosen, altså det var også umiddelbart min indgangsvinkel på det.

Troels:

Ja, når du lige pludselig piller et opland på 2500-3000 hektar fra, som der kommer vand fra, som COWI jo mener, jamen det der kommer oppe fra klipperne med regnvand, det er rigeligt.

Andreas:

Ja, så hvis der ikke er nogen udgang fra moseområdet, så kan det godt være, men det er der jo nok...

Troels:

Ja. Det er jo en gammel tørvegrav jo, så den har jo været tørlagt før.

Andreas:

Vi ejer også et lille moseområde på Sjælland, hvor jeg er kommet rigtig meget, det var også derfor jeg spurgte, om du brugte området.

Troels:

Altså vi brugte det jo rigtig meget, da vi ejede det, der drev vi jo jagt på det, og jeg tror endda også, der har været fisket lidt dernede, der er jo kæmpe geder, dernede, der er fanget en gedde på lidt over 13kg! Men det er jo sådan nogle lystfiskere, der har fået lov at gå derned og hygge sig med det.

Andreas:

Ja, det er også det, jeg har brugt det mest til.

Troels:

Ja, ja. Men jeg har jo så gået på jagt i stedet for, og der er blevet skudt nogle fantastiske bukke dernede. Det er jo et fantastisk stykke natur dernede, og min far har jo drevet skovene på et rationelt skovbrug. Altså man har jo taget de træer, der er faldet ned, man har sørget for, at de er blevet fjernet, vi har solgt det til Østerlars savværk, nogle kæmpe egekævler og resten af toppene på træerne, de er blevet lavet til flis. (...) Men det er jo sådan det vi har kørt hele skoven på, og vi har kørt naturen på. Vi har jo passet og plejet det efter vores holdning, som det skal. Vi har ryddet op efter os. Og når man ser naturstyrelsen, de fælder jo kæmpestore bøgetræer, og de skal bare ligge der. Der bliver ikke ryddet op i noget, det er til biodiversiteten, der er også fint nok, men det ser ud ad helvede til. Gør det nu et sted inde, hvor folk ikke kan se det, i stedet for lige ud hernede ved kolde kilde, der ligger jo gud ved hvor mange træer bare (Red. Viser med hænderne at de ligger på jorden).

Andreas:

Men du er ikke bange for at biodiversiteten falder?

Troels:

Nej. Overhovedet ikke.

Troels:

Du har ikke nogen afgrøder, som er afhængig af insekter?

Troels:

Nej altså vi sprøjter jo for dem.

Andreas:

Du kunne godt tænke dig, de var væk?

Troels:

Nej, nej. Altså alting skal jo være i naturen, det må det gerne, men jeg synes også bare, det tager måske lidt overhånd. At lige nu, så bliver der simpelthen bare pumpet frem inde fra Christiansborg – især Lea Vermelin, at det skal være økologisk. Det skal være det ene. Det skal være det andet og det tredje. Hvorfor skal alting være på den måde? Hvorfor er der ikke plads til alle sammen?

Andreas:

Det kommer også fra EU jo, med biodiversitetsdirektivet?

Troels:

Ja, det er rigtigt nok, men stadigvæk, jeg synes igen. Prøv nu lige at stikke en finger i jorden.

Hvor mange af jer spiser økologisk mel?

Mads:

Jeg bruger det fra tid til anden.

Troels:

Nej men altså sådan brød, brugt det generelt.

Andreas:

Det gør jeg.

Troels:

Er der nogen af jer, der ved hvor mange svampesporer der er i det?

Alle:

Nej

Troels:

Det kan jeg fortælle jer. Mælkeproducenten heroppe, han har været økologisk, jeg har høstet økologisk spelt for ham. Min mejetærsker, den er normalt gul, den var kobberfarvet. Det er svampesporer. Svampesporer er noget af det mest kræftfremkaldende. Det er mere kræftfremkaldende end den kemi vi bruger. Det er der bare ingen, der bliver oplyst om. Så havde jeg været jer...

Troels:

Økologi er godt. Biodiversitet er godt. Kemi, det er også godt. Alt med måde, hver ting til sin tid. Det synes jeg man skal huske. Men det er jo også der hvor, at mange ting bl.a. som det er oppe i tiden lige nu med at det skal være økologisk, biodiversitet. Det er kun alle de gode ting, der bliver oplyst. Blandt andet med økologisk planteproduktion, der er jo ingen, der oplyser om, hvor dårligt det er. Altså rent sundhedsmæssigt.

Andreas:

Nå okay, men også klimamæssigt, det er...

Troels:

Ja, det er helt ad pokker til. Og hvordan kan det være, at fordi man vælger at omlægge til økologi, man høster 1/3 af hvad jeg gør. Hvorfor skal man have lige så meget for det, men ikke noget arbejde med det? Hvis vi skal brødføde hele verden økologisk, som Lea Vermelin jo gerne vil have, hvem skal så ikke have mad? Hvem skal beslutte det? Der er jo stadig ingen, der må sulte jo.

Line:

Måske grisene? Det kunne jo være dem.

Troels:

Ja, ja, men du skal jo stadig have korn til at lave brød jo. Og hvis vi dyrker 1/3 mindre, jamen. Et eller andet sted, er der nogen der skal sulte. Og vi kan sku ikke være veganere og hvad det ellers hedder alle sammen jo.

Andreas:

Vegetar, pescetar, flexitar...

Troels:

Flexitar, dem holder jeg mig på.

Mads:

Man kan sige, der ligger nogle strukturelt bunden-heder i det jo. Du har noget kultur forhold til jorden dernede. Det betyder enormt meget for dig. Det er jo tunge ting, man går ind og piller ved. Og for nogen eksistentielle, lige som at du kan sige, at økologien – brede nuancerne ud, man kan sige at hvis vi ser på fordele og ulemper for det økologiske landbrug, kan vi også brede nuancerne ud for konventionelt landbrug, det er jo fordele og ulemper ved det hele.

Troels:

Ja. Selvfølgelig, og igen, det er alle sammen, der snakker for sin sag. Jeg snakker for min måde at gøre tingene på.

Mads:

Man kan så sige, at det man – nu ved jeg ikke om jeg lyder som om jeg står og laver en klog slutning overhovedet, men mere det der med så at prøve at have en mere nuanceret fortælling om alting. Inden for det her.

Troels:

Men det er jo igen det med fordele og ulemper, alting skal jo oplyses. Det synes jeg, at det kunne være sjovt, hvis det blev det.

Mads:

Men det er jo det samme, der har gjort sig gældende her.

Troels:

Præcis, alting er jo rosenrødt, alt det der bliver fortalt, det er rosenrødt. Men i virkeligheden, er det bare noget andet.

Linea:

Så en større gennemsigtighed af, hvad man har, altså hvilke refleksioner man har gjort sig, også de fejl man så laver. At man ligesom lægger det på bordet og siger; 'Vi har snakket med de her, som har en kæmpe viden om området, men vi har valgt ikke at bruge det.' – I stedet for bare at lukke dialogen og sige 'Vi er ligeglade'.

Troels:

Ja, det havde været meget bedre.

Line:

Måske skulle de også have haft længere tid til at udføre projektet.

Andreas:

Ja det er jo lige det. Og så måske prioritere naturgenopretning, hvis den er så vigtig, så prioritere den langsigtet i stedet for ikke. Lave en opsparingspulje, der er øremærket til det.

Niels:

Ja, så det ikke behøver at gå i kraft inden næste regeringsperiode.

Troels:

Men det er jo bare det, når det skifter regerings... ind imellem, så må de jo gå ind og pille på nogle af de ting, og så fjerner de jo nogen ting og sådan noget, og det er jo derfor, at det er vigtigt, at de bruger pengene mens de er der jo.

Og det er jo det samme her, det var op til valget jo, så de penge de skulle død og kritte bare ud og bruges.

Mads:

Man kan sige, at i de der situationer, så er det jo bare, at dem der udsender det, også vil have deres fine stempel på det, at det var dem, der iværksatte det i den sammenhæng.

Interviewet slutter her, da Troels gerne vil tale mere uden for referat.